

u Istri. Kako su banditi (prognanici) bili bitno obilježje ozračja opće nesigurnosti, istarski su upravitelji na različite načine situaciju pokušali popraviti. U izvješćima mnogih istarskih upravitelja isticana je kazna banditizma (progona prijestupnika) kao jedan od izvora nesigurnosti i daljnje širenja razbojništva. Predlagane su mnoge mjere, od ukidanja progona do represivnih mjera osude veslanja na galijama i bizarnih mjera upošljavanja zločinaca protiv drugih zločinaca, no za trajanja mletačke uprave u Istri problem nije riješen.

Knjigu o razbojništvu objavio je potkraj šezdesetih godina prošloga stoljeća Eric J. Hobsbawm (*Bandits*). Ta je knjiga, kako autor ističe, bila teorijska podloga ovoga rada i otvorila put mnogim radovima ovakve tematike u europskoj povijesti. Istražujući fenomen razbojništva u Istri autor zaključuje da Hobsbawmova teza o “socijalnom banditizmu” nije primjenjiva na Istri u ranome novome vijeku, gdje su razbojnici pljačkali i djelovali protiv sumješтана jednakoga i sličnoga društvenoga statusa i imetka. Izvori su pokazali kako istarski razbojnici nisu bili borci za pravdu, oni su samo izazivali strah i nemir.

Na stranicama ove knjige je kroz (ne)djela mnogih osebnjnih, stvarnih i sada u arhivima živućih likova, predstavljen istarski rani novi vijek prožet raznovrsnim krizama. Kako nas je autor već naviknuo, kroz iznimno zanimljive retke upoznali smo fenomen koji sam naziva “parazitskom trakavicom koja je nemilice iscrpljivala društveni organizam mletačke Istre”.

Danijela Doblanović

Dražen Vlahov, *Knjiga računa općine Roč (1566. – 1628.)*:

glagoljski zapisi, Posebna izdanja, sv. 18, Glagoljski rukopisi, sv. 7, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2009., 300 str.

Dražen Vlahov, do umirovljenja dugogodišnji djelatnik Državnoga arhiva u Pazinu, i u ovo je djelo utkao rezultate dugogodišnjega proučavanja glagoljice, ali i istraživanja raznovrsnih dokumenata. Autor je na početku knjige, kao uvodnu riječ, ukratko predočio povijest Roča i okolice (11-18) da bi kvalitetnije mogao smjestiti jedan od najvažnijih dokumenata sjeverne Istre u kulturno-povijesni kontekst.

Roč je malo naselje u sjevernoj Istri, nekoliko kilometara od Buzeta, uz cestu koja i danas spaja Istru s ostatkom Hrvatske i Europom. Ime ovoga naselja nastalo je u “maglovito” vrijeme, bez jasnih dokaza o porijeklu, ali Vlahov se poziva na Petra Šimunovića koji tvrdi da ime naselja Roč potječe još iz predromanskoga vremena. S pouzdanim podacima o postojanju od davne 1064., Roč je uspješno živio svoju turbulentnu povijest kroz srednji i novi vijek do suvremenoga doba. Međutim, Vlahov je poseban naglasak stavio na srednjovjekovnu i novovjekovnu ročku povijest i česte sukobe triju političko-društvenih komponenti: Venecije, Austrije i oglejskoga patrijarha.

Tijekom srednjega vijeka, između 12. i 15. stoljeća, Roč je razmjerno često mijenjao vlasnike, da bi od 1412. do 1797. bio pod stabilnom vlašću Republike Sv. Marka. O najranijoj poznatoj povijesti Roča vrlo je malo sigurnih podataka jer nedostaju silno potrebni pisani izvori koji bi svjedočili o tom vremenu. Zsigurno se može reći da su patrijarsi vladali Ročem preko svojih zastupnika, koji su bili u čestim sukobima s Venecijom, ali i knezovima Goričkim, koji su svim silama htjeli zavladati ovim područjem. Baš zbog nedostatka pisanih izvora, o povijesti Roča pod patrijarhovou vlašću ponešto se može saznati isključivo iz sačuvanih spomenika materijalne kulture. Sa sigurnošću se može reći da je u tom razdoblju grad bio dobro utvrđen, obzidan bedemima i obrambenim kulama. Do danas se sačuvao samo manji dio jedne od kula na krajnjem sjeveru grada, za koji se pretpostavlja da je dio srušenoga kaštela. Unutar grada postojao je kaštel i tri romaničke crkve: sv. Petra (danas sv. Roka), sv. Antuna Opata i sv. Bartolomeja (župna crkva). O urbanom ustroju grada se teško može govoriti, no, moguće je naslutiti dva niza kuća koja su povezivala kaštel s dvojnim crkvama (sv. Bartolomeja i sv. Antuna) te brojne vrtove i sjenike koji su mogli osigurati prehranu tijekom dužega razdoblja u slučaju opsade grada.

Srednjovjekovna povijest Roča bila je dakako bogata i na arhitektonsko-kulturnoj razini, kao malo kojega mjesta u Istri. Naime, na skućenom su prostoru u razmjerno kratko vrijeme sagrađene sve tri navedene crkve u romaničkom stilu. Kao značajni svjedoci i spomenici života Ročana i danas glagoljaju *Brevijar Vida Omišljanina* (1391.), *Misal kneza Novaka* (1405.), *Ročki glagoljski misal* (15. st.) i *Kopenhaški misal* (14./15. st.) te još neke glagoljske knjige. Uz Roč je snažno povezan i nastanak prve tiskane glagoljske knjige, ali kako Prvotisak iz 1483. ne otkriva mjesto nastanka, postoje mišljenja da je otisnut u Veneciji ili Kosinju. Nekoliko pokazatelja daje naslutiti da je

Prvotisak tiskan upravo u Istri, a među vrlo značajnima su popis svetaca, čija su imena najvećim dijelom prisutna u Istri, zatim porijeklo papira iz Njemačke te karakteristike jezika koje upućuju na sjevernu Istru. Dakako, prošlost Roča, ali i sjeverne Istre, bila bi nepotpuna ako se ne spomenu popovi glagoljaši kao što su žakan Jurij, pop Šimun Greblo te pop Ilija Pećarić koji su uvelike pridonijeli kulturnoj povijesti.

Međutim, povijest Roča, pogotovo ona 16. i 17. st., obilježena je i brojnim nedaćama, poput kuga, potresa i rata. Potpunu katastrofu Roč i šira okolica, Bužeština, doživljavaju u vrijeme Uskočkoga rata (1615. – 1618.), kada je izginula gotovo polovica stanovništva, ubijeno je preko 90 % stoke i uništeno oko 60 % kuća. Područje se gotovo nikada nije u potpunosti oporavilo, pogotovo ne do propasti Mletačke Republike. Takvu je sudbinu dijelio i Roč koji je od nekadašnje značajne srednjovjekovne utvrde, gospodarskoga i kulturnoga središta, potpuno izgubio svoj značaj pa danas djeluje poput ruralnoga naselja.

Knjiga prihoda i rashoda bratovštine crkve sv. Bartolomeja 1523. – 1611. i Knjiga računa općine Roč 1566. – 1628. danas se čuvaju u Arhivu HAZU-a u Zagrebu kao jedinstvena cjelina. Obje govore o financijama, ali prvi dio govori o prihodima i rashodima bratovštine (crkve) sv. Bartolomeja, dok drugi dio pripada nekada jedinstvenoj i cjelovitoj *Knjizi računa općine Roč*. Vlahovljeva knjiga nije prva studija o ovoj temi jer su već prije osnovne podatke o *Knjizi računa općine Roč* dali Ivan Milčetić, Vjekoslav Štefanić i Zdenko Balog. Vlahov je na temelju podataka iz *Knjige prihoda i rashoda bratovštine crkve sv. Bartolomeja* objavio nekoliko radova u *Buzetskom zborniku*, a 2006. objavio je transliterirani tekst cijele knjige. Autor u ovoj monografiji donosi transliterirani tekst druge knjige iz toga sveska, ali spominje i problematičnu numeraciju zbog pogrešaka arhivista. Pritom je dodao da obje knjige na svom početku imaju staru folijaciju, dok danas postoje dvije, a mjestimice i tri folijacije.

Iako se iz izvorne glagoljske numeracije vidi da u knjizi nedostaje prvih 19 listova, pregledom cijele *Knjige* Vlahov je utvrdio i nedostatak listova za razdoblje 1580. – 1593., koji su zagubljeni prije uvezivanja. Zbog toga pretpostavlja da nedostaje i kraj *Knjige*. Što se tiče prvih 19 listova, još je Vjekoslav Štefanić u djelu *Glagoljski rukopisi JAZU* (Zagreb 1970.) dao osnovne podatke o knjizi, s pretpostavkom da se na prvih 19 izgubljenih listova moglo nalaziti najviše deset godišnjih računa te da je započeta naj-

više tridesetak godina nakon *Knjige prihoda i rashoda bratovštine crkve sv. Bartolomeja*, odnosno oko 1556. godine. Na temelju jednoga dokumenta koji je naknadno unesen u *Knjigu računa općine Roč*, Vlahov je zaključio da je postojala još jedna starija knjiga, danas izgubljena, a odnosila se na poslovanje općine Roč.

Sadržaj zapisa *Knjige računa općine Roč* vrlo je bogat, iako se radi o godišnjim izvještajima. Neke su stavke do 1579., kada je *Knjigu* vodio Jeronim Greblo kao plovani i ročki bilježnik, gotovo redovite za sve izvještaje, primjerice “dacia za meso” ili “prihod od sklada marak”. Na kraju svakoga izvještaja nabrajao je i općinsku imovinu koju je predavao stari i preuzimao novi župan. *Knjiga*, osim izvještaja o prihodima, rashodima i preuzimanju županske dužnosti, sadrži gotovo redovito i troškove za crkvene blagdane. Osim ovih rashoda, češće se spominju izdaci za, primjerice, iznajmljivanje galiota ili popravak i održavanje naoružanja i slično. Izvještaji pisani u vrijeme popa Jeronima Grebla u cijelosti su sačuvani i poštivan je kronološki red, što je u suprotnosti s razdobljem od 1580. do 1593., za koje ne postoje izvještaji. Za to razdoblje postoje sačuvani samo kraći zapisi o raznim prihodima i rashodima. Značajno je da se u knjizi piše glagoljicom i hrvatskim jezikom sve do 1611., da bi se kasnije sve bilježilo latinicom i talijanskim jezikom.

Poznato je da su zapise u *Knjizi* sastavljali mnogi bilježnici (22–23), ali imenom su poznati samo Jeronim Greblo, ročki župnik i javni bilježnik, te Ivan Benčić, bilježnik i tajnik općine Roč. Greblo je neprekidno upisivao od 1566. do smrti, a *Knjiga prihoda i rashoda bratovštine crkve sv. Bartolomeja* svjedoči da je sa zapisima započeo oko 1540. godine. Potpuna suprotnost Greblu bio je Ivan Benčić, jedini svjetovnjak kojemu je identitet utvrđen. Prvi se njegovi zapisi javljaju oko 1580. i brojni su, no bez kronološkoga reda jer je često unosio upise gdje god bi pronašao slobodan prostor. Rukopis mu je vrlo slobodan i odudara od stare ročke škole, a protivno tradiciji pisao je latinicom i talijanskim jezikom.

Autor je smatrao potrebnim uvrstiti u ovu knjigu i poglavlje o županima (23–30) jer su oni u velikoj mjeri vodili poslove određene općine, grada, mjesta ili utvrde. U nemogućnosti preciznijega etimološkoga objašnjenja, lingvisti pripisuju različito porijeklo ovom pojmu: slavensko, altajsko i avarsko. Međutim, zahvaljujući povijesnim istraživanjima zna se da je u početku župa označavala teritorijalnu i administrativnu jedinicu koja je objedinjavala pojedina plemena. S vremenom gubi prvobitni kriterij te župe počinju

označavati zajednice stanovnika na određenom području koje su svoje središte imale u župnom gradu. Na čelu župe stajao je župan koji je vodio sve važne poslove, a ovaj se dužnosnik javlja u najstarijoj povijesti slavenskih naroda, s izuzetkom Rusa. S vremenom se političko-ekonomska situacija mijenjala, kao i županove ovlasti. Značajno je da izvori o županima u Istri sežu u 12. stoljeće, ali, dakako, najpoznatiji je izvor o županima u srednjovjekovnoj Istri *Istarski razvod* koji spominje župane u mnogim mjestima. Vlahov napominje kako su župana imale općine, veća i manja mjesta te neke utvrde, a župani su veliku pomoć u obavljanju poslova imali u podžupanima i zboru sudaca. O ulozi i izboru župana u Istri može se sa sigurnošću govoriti tek u doba razvijenoga feudalizma pa povjesničari smatraju da je imao ulogu feudalnoga dužnosnika.

Autor napominje kako je više podataka o ročkim županima sačuvano upravo u *Knjizi računa općine Roč*, u kojoj se spominje čitav niz obnašatelja ove funkcije između 1566. i 1628. godine. Značajno je da se župan u Roču birao o Jurjevu, a na dužnost ih je, kao i ostale dužnosnike, postavljao kapetan-valput, na javnom mjestu nakon proslave ovoga blagdana. Na izbor dužnosnika feudalni vladar nije imao utjecaja. Župan je upravljao općinom uz obavezno savjetovanje s općinskim vijećem i podžupanom dok je sudac vodio manje kaznene postupke, a odluke je donosilo općinsko vijeće. Premda nije moguće detaljnije odrediti funkcije koje je pojedini dužnosnik obavljao, zapisani računi ročkih župana djelomice oslikavaju funkcioniranje općine.

Iako je Vlahov već pisao o gospodarskoj povijesti Roča u drugim djelima, u ovoj mu je knjizi (30–32) bila namjera podsjetiti da i *Knjiga računa općine Roč* potvrđuje rezultate do kojih je došao pišući o prihodima i rashodima. Međutim, nove rezultate istraživanja htio je priložiti kao dodatak prijašnjem radu. Naglasak kod prihoda u općini Roč stavlja na urbarijalna podavanja suseljana, no ovome pridodaje i prihode od prodaje vina i sijena, najma kuća i druge. Povremeno je općina raspisivala i posebna davanja za podmirenje svojih potreba mimo uobičajenih rashoda, a odnosila su se na podavanja rašporskom kapetanu, podmirivanje troškova za kapetana i njegovu pratnju prigodom posjeta Roču i drugo. U nastavku poglavlja slijedi objašnjenje kako je određena hrana, poput pršuta, bila rezervirana za određeni društveni sloj te je smatrana delicijom i luksuzom. Ipak, Vlahov je konstatirao kako su stanovnici Roča poznavali pripremu pršuta u srednjem i novom vijeku. Kao zanimljivost spomenuo je cijenu kruha koja je u dužem

razdoblju bila nepromijenjena unatoč velikom variranju cijene pšenice. Na području općine Roč nosioci su gospodarskoga razvoja bile brojne bratovštine koje su bile i svojevrzne banke. Osim njih, postojali su i razni profili obrtnika. Poznata je i cijena, tj. nadnica majstora u visini od 24 soldina, dok je njegov pomoćnik imao upola manju nadnicu, od 12 soldina.

U ovom je djelu Vlahov pružio hvalevrijedan prinos tematici koju se rijetko razmatra kada se proučava gospodarska povijest određenoga kraja, a od velikoga je značaja poznavanje starih mjera koje su bile u uporabi (33–35). Složenost problematike je utoliko veća što su gotovo sve općine, mjesta i sela upotrebljavale svoje posebne, osjetno različite mjere. Pitanjem utvrđivanja starih istarskih mjera bavili su se Pietro Kandler i Zlatko Herkov pa je oslonac svojega izlaganja potražio u njihovim istraživanjima. Međutim, zbog širine pojmovnika vezanoga uz mjere zadržao se samo na jednoj od mjera, pod nazivom spud.

Drugi, najveći dio knjige, odnosi se na samu *Knjigu računa općine Roč (1566. – 1628.)*. Vlahov je najprije izložio način transliteriranja *Knjige* s glagoljice na latinicu (35–37), da bi potom donio cjelokupnu transliteraciju glagoljskih spisa (41–138). Tome slijedi preslika cijele *Knjige* (139–244), koju upotpunjuju brojni prilozi (245–283), kao što je kronološki red zapisa, abecedno kazalo prezimena i imena, pregled župana, podžupana i ostalih dužnosnika, pregled zabilježenih cijena vina, žitarica, sira, skute, živine, peradi i kruha, popis vrsta novca koji se spominje u tekstu te popis ligatura i kratica.

Luka Tidić

Dražen Vlahov, *Zbirka glagoljskih isprava iz Istre*, Posebna izdanja, sv. 19, Glagoljski rukopisi, sv. 8, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2010., 431 str.

U seriji Posebnih izdanja Državnoga arhiva u Pazinu objavljena je 2010. knjiga Dražena Vlahova *Zbirka glagoljskih isprava iz Istre*. Tematski, knjiga obuhvaća čitav niz glagoljskih isprava nastalih na području djelovanja Državnoga arhiva u Pazinu. Dugogodišnje radno iskustvo u Arhivu omogućilo je autoru iscrpno poznavanje fondova čuvanih u njemu, ali i u ostalim ustanovama koje čuvaju arhivska vrela nastala na području Istre. Najveći broj poznatih glagoljskih isprava iz Istre nalazi se u protokolu popa Andrije